

POORTGEBOUW in nieuw kleedje

Detail uit een technische kaart van een waterleiding naar de brouwerij op het domein van de hertog, 1755. Gequarelleerde pentekening, Algemeen Rijksarchief Brussel, Familiearchief d'Ursel, Actes relatifs aux biens, Hingene, n. 105.

Dit voorjaar heerste er flink wat activiteit in de Edmond Vleminckxstraat 2, bij de zijingang van het domein d'Ursel. Jarenlang stond daar tussen kerkhof en poort een sterk vervallen gebouwtje, nog nauwelijks zichtbaar onder de woekerende klimop. Sinds deze zomer is het in zijn oude glorie hersteld en kreeg het een nieuwe bestemming. Maar hoe oud is dat huisje en wat was nu eigenlijk de oorspronkelijke functie?

Een eigen brouwerij bij de deur

Vandaag ligt de hoofdingang van het kasteel in één rechte lijn met de kasteeldreef en kijk je pal op de voorgevel van het kasteel. Die situatie is pas in de jaren 1761–1764 ontstaan: daarvoor lag de hoofdingang van het domein in de Dorpsstraat, nu de Edmond Vleminckxstraat. In 1728 liet hertog Conrard Albert de toenmalige hoofdingang van het domein verfraaien met een smeedijzeren poort, geflankeerd door pilasters in blauwe hardsteen en een hek. Links en rechts daarvan liet hij twee bakstenen gebouwtjes optrekken.

Uit het archiefonderzoek weten we dat die respectievelijk dienst deden als brouwerij en als mouterij. Die functie behielden ze tot aan het begin van de 20ste eeuw. De brouwerij lag links van de poort, aan de rand van de gracht. Ze deed eerst nog een tijd dienst als 'werkhuis' en later als berghok. Ze raakte steeds meer in verval en is al in de jaren

1960 gesloopt. De mouterij weerstond de tand des tijds beter: tot het midden van vorige eeuw was het de schrijnwerkerij van het domein.

Het was heel normaal dat op zo'n domein een brouwerij stond. Niet alleen de familie d'Ursel maakte hier gebruik van: ook het personeel van de familie en de huurder van de dorpsherberg 'De Grootte Hingenaars' mochten hier hun bier komen brouwen, tegen een kleine vergoeding. Op een mooie kaart uit 1755 zien we dat de brouwerij haar water niet uit de gracht rond het domein betrok. Er werd een speciale waterleiding aangelegd om zuiver water van het riviertje de Vliet aan te voeren. Het spoel- en afvalwater kwam vermoedelijk wél in de gracht terecht ...

Het poortgebouw in zijn oorspronkelijke toestand, als ruïne en na restauratie

Ossenbloedrood, Pruisisch blauw of Spaans groen?

Op diezelfde kaart kunnen we heel goed zien hoe de twee gebouwtjes er uit zagen. Het zijn twee bakstenen constructies, met een schilddak bedekt met rode pannen. In het midden van het dak steekt een schouw uit, en aan beide uiteinden van de nok is een nokversiering getekend. Tijdens de graafwerken voor de afvoerleidingen kwam onder andere een mooie nokpan met golfmotief in rood geglazuurd aardewerk aan het licht. De nokversieringen waren vermoedelijk uit hetzelfde materiaal vervaardigd.

De verdwenen brouwerij had in de muur aan de straatkant een boogvormige deur met daarboven een ovaal raampje, een 'oculus'. Eenzelfde deur en bovenlicht zien we nu nog in de noordelijke muur van de vroegere mouterij. Voor dergelijke eenvoudige gebouwtjes gebruikte men geen natuursteen voor de omljstingen en waterlijsten. De baksteen kreeg hier wél een geprofileerde bepleistering met een afwerking in imitatie-natuursteenkleur. Toen de gebouwtjes in de 18de eeuw werden opgetrokken, was het de mode om buitenmuren met een zogenaamde kaleilaag af te werken. Die kalkbepleistering beschermde het metselwerk tegen weer en wind én het oogde ook mooi verzorgd. Hier en daar was een klein restje van die afwerking al die eeuwen lang bewaard gebleven. Zo weten we dat het gebouw was geschilderd in zogenaamd 'ossenbloedrood'. We ontdekten ook dat de bezetter in het midden van de lint- en stootvoegen

met de zijkant van het voegijzer ondiepe insnijdingen had aangebracht. Daardoor kreeg je, nadat de hele muur met de donkerrode verflaag was overtrokken, toch de indruk van perfect afgewerkt metselwerk. De ramen en deuren durfde men al eens in een opvallend kleurtje zetten. Zo was het vaak gebruikelijk om daarvoor de kleuren van het wapenschild van de eigenaar te gebruiken. Voor de familie d'Ursels zou dat dan rood en geel geweest zijn. Dat is hier niet gebeurd: in het archief staat de aankoop vermeld van pigment om 'Spaans groen' te maken. Kleurenonderzoek van de bewaarde deur en van het blokkozijn leerde ons dat ze geschilderd waren in een soort blauw-groen, ook gekend als 'Pruisisch blauw'. Aan het huidige poortgebouw kunnen we zien dat er in de loop van de 19de eeuw een aantal herstellingen en aanpassingen gebeurden. Zo had het oorspronkelijk maar één raam, in de oostelijke zijgevel. Om wat meer licht binnen te brengen zijn op het einde van de 19de eeuw of in de vroege 20ste eeuw in de drie andere muren ook vensters gestoken. Op een oude foto, genomen kort na 1906, is het raam dat over het kerkhof uitkeek al te zien. Bij de restauratie hebben we enkel de raampjes aan de straatkant bewaard. Om het onderscheid te maken met het oudere schrijnwerk, hebben we hier voor de 19de-eeuwse schildering in wit gekozen. Ook de dakbedekking is hersteld zoals ze in de 19de-20ste eeuw was.

Een nieuwe toekomst voor de oude mouterij

Tientallen jaren lang was het gebouwtje het onbetwiste territorium van insecten, vogels en kleine (knaag)dieren. Wind en regen hadden er vrij spel, de klimop hulde alles in een waas van geheimzinnigheid. Maar hoe pittoresk ook, zo'n romantische ruïne was niet echt op z'n plaats. We hebben de oude mouterij zo goed mogelijk gerespecteerd. Het dak is hersteld, maar de zoldervloer – die helemaal vermolmd was – hebben we niet vernieuwd. Zo kan je binnen de mooie oude dakconstructie nog bewonderen. De ingemetselde ketel en stookplaats, in een hoek recht tegenover de deur, zijn vermoedelijk 19de-eeuws en het enige relict dat aan de oorspronkelijke functie herinnert. In het kleine kamertje links van de deur zijn openbare toiletten gemaakt, de grote ruimte is multifunctioneel. Groepen die een bezoek aan het park brengen, kunnen hier verzamelen en een inleiding krijgen. Na het geritsel van de vleermuizen en het getrippel van de muizen klinkt hier dus binnenkort weer het geschuifel van mensenvoeten ...

JOKE BUNGENEERS,
Provincie Antwerpen, dienst erfgoed